

УДК 783+264 (4)
DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2018.147484>

Зосім Ольга Леонідівна
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
ORCID ID 0000-0001-7546-094X
olgazosim70@gmail.com

ЛІТУРГІЧНИЙ САКРАЛЬНИЙ ТЕКСТ У СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ І НОВОЧАСНІЙ ЄВРОПЕЙСЬКІЙ КУЛЬТУРНІЙ ПАРАДИГМІ

Метою статті є створення цілісної картини трансформації форм літургичних текстів як репрезентантів сакрального від Середньовіччя до Новітнього часу в контексті середньовічної і новочасної його парадигм. **Методологія** дослідження полягає в поєднанні історико-культурного, компаративного, літургичного, контекстуального методів, за допомогою яких було охарактеризовано специфіку богослужбових текстів різних християнських конфесій від Середньовіччя до сучасності як репрезентантів сакрального. **Наукова новизна** полягає в тому, що в українській науці вперше було показано механізми трансформації форм сакральних текстів у літургичній музиці від Середньовіччя до Нового й Новітнього часу. **Висновки.** У Середньовіччі сакральний текст богослужіння виступає як синкретична єдність вербального і трансцендентного, де останнє репрезентується через естетичний компонент. Релігійна комунікація у середньовічному богослужінні відбувається через трансцендентний вимір таїнства Євхаристії, в якому пріоритетною є молитовно-медитативна функція, а проголошення Слова Божого знаходиться на другому плані. Антропоцентричний вимір культури Нового часу видозмінив форму вияву сакрального в церковному мистецтві, що призвело до відокремлення вербального компонента від трансцендентного і, відповідно, від естетичного. В нових протестантських церквах видозміна пов'язана з відмовою від таїнства як трансцендентного виміру обряду і ознаменована посиленням вербального чинника через проголошення Слова Божого у проповіді. В традиційних церквах при збереженні класичного сакраментального богослов'я спостерігається двовекторність у використанні богослужбових текстів, коли протягом XVII–XX ст. поперемінно актуальності набувають відправи або сакральною, або національними мовами.

Ключові слова: літургична музика; сакральний текст; парадигма культури; європейський культурний простір; церковні таїнства; Середньовіччя; Новий та Новітній час.

Зосім Ольга Леонідівна, кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Литургический сакральный текст в средневековой и нововременной европейской культурной парадигме

Целью статьи является создание целостной картины трансформации форм литургических текстов как репрезентантов сакрального от Средневековья до Новейшего времени в контексте средневековой и нововременной его парадигм. **Методология исследования** заключается в сочетании историко-культурного, сравнительного, литургического, контекстуального методов, с помощью которых была охарактеризована специфика богослужбных текстов разных христианских конфессий от Средневековья до современности как репрезентантов сакрального. **Научная новизна** работы заключается в том, что в украинской науке впервые были показаны механизмы трансформации форм сакральных текстов в литургической музыке от Средневековья до Нового и Новейшего времени. **Выводы.** В Средневековье сакральным текстом богослужения выступает как синкретическое единство вербального и трансцендентного, где последнее репрезентируется через эстетический компонент. Религиозная коммуникация в средневековом богослужении совершается через трансцендентное измерение таинства Евхаристии, в котором приоритетной является молитвенно-медитативная функция, а провозглашение Слова Божьего находится на втором плане. Антропоцентрическое измерение культуры Нового времени видоизменило форму проявления сакрального в церковном искусстве, что привело к отделению вербального компонента от трансцендентного и, соответственно, от эстетического. В новых протестантских церквях видоизменение связано с отказом от таинства как трансцендентного измерения обряда и ознаменовано усилением вербального фактора через провозглашение Слова Божьего в проповеди. В традиционных церквях при сохранении классического сакраментального богословия наблюдается двухвекторность в использовании богослужбных текстов, когда на протяжении XVII–XX вв. попеременно актуальными становятся службы или на сакральных, или на национальных языках.

Ключевые слова: литургическая музыка; сакральным текстом; парадигма культуры; европейское культурное пространство; церковные таинства; Средневековье; Новое и Новейшее время.

Zosim Olga, PhD in Arts, Associate Professor, Associate Professor of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Liturgical sacral text in the medieval and modern European cultural paradigm

The purpose of the research. The aim of the article is to create a coherent picture of the transformation of the forms of liturgical texts as representatives of the sacredness from the Middle Ages to the Contemporary Period in the context of the medieval and modern its paradigms. **Research methodology** is a combination of historical, cultural, comparative, liturgical, contextual methods, with the help of which the specificity of the liturgical texts of various Christian denominations from the Middle Ages to the present as representatives of the sacred was characterized. **Scientific novelty** of the work lies in the fact that in Ukrainian science for the first time the mechanisms of transformation of the forms of sacred texts in liturgical music from the Middle Ages to the Modern and Contemporary Period were shown. **Conclu-**

sions. In the Middle Ages the sacred text of the divine service appears as a syncretic unity of the verbal and transcendent, where the latter is represented through the aesthetic component. Religious communication in medieval divine service is accomplished through the transcendental dimension of the sacrament of the Eucharist, in which the prayer-meditative function is a priority, and the proclamation of the Word of God is in the background. The anthropocentric dimension of the culture of the Modern Period has modified the form of the manifestation of the sacredness in the church art, which led to the separation of the verbal component from the transcendent and, accordingly, from the aesthetic. In the new Protestant churches the modification is associated with the rejection of the sacrament as a transcendent dimension of the rite and is marked by the strengthening of the verbal factor through the proclamation of the Word of God in the sermon. In traditional churches, while maintaining the classical sacramental theology, there is a two-vector approach to the use of liturgical texts, where during the XVII–XX centuries actual become services alternately either in sacral or in national languages.

Key words: liturgical music; sacred text; paradigm of culture; European cultural space; church sacraments; Middle Ages; Modern and Contemporary Period.

Актуальність теми дослідження. Вивчення сакральної музики є константою наукових студій, що провадять українські та зарубіжні вчені, з пріоритетністю джерелознавчого, текстологічного, музикознавчого, історико-культурного напрямів. Менше зацікавлення науковців викликають сакральні літургічні тексти богослужбових піснеспівів, оскільки вони, як вважається, є канонічними та незмінними, а тому сьогодні не потребують спеціального вивчення, оскільки вже були ретельно досліджені літургістами у попередні століття. Однак розмаїття християнських конфесій та літургічні зміни у ХХ ст. вказують на те, що сьогодні поняття літургічного тексту включає не лише тексти канонічні, які записані в богослужбових книгах, а й усі інші, що звучать на християнському богослужінні різних конфесій. Зміни в розумінні літургічності текстів стали можливими завдяки парадигмальним трансформаціям європейської культури, які відбулися в ранньомодерний час. При цьому в музикознавчій науці дослідники віддають пріоритет сакральності лише текстам, що ще у середньовічну добу увійшли до богослужбового канону.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Свідченням посилення інтересу сучасних вчених до літургічних текстів є наукова збірка, присвячена літургічним мовам в духовній культурі слов'янських народів [7]. Текст як складова літургічного обряду є предметом рефлексій літургістів та спеціалістів з сакральної музики (М. Кунцлер [2], І. Павляк [8]). Питання сакральної мови у контексті дослідження паралітургічних текстів підіймалися німецькими славістами Д. Штерном [9] та А. Рабусом [5]. У роботі українського філософа В. Шелюто [6] сакральний текст розглядався крізь призму співвідношення сакрального й естетичного, у монографії білоруської вченої Н. Мечковської [3] – у контексті фідеїстичної комунікації. Однак варто зазначити, що в науці не існує робіт, які б системно розглядали питання еволюції літургічних текстів від Середньовіччя до сьогодні як репрезентантів сакрального.

Мета статті – створення цілісної картини трансформації форм літургічних текстів як репрезентантів сакрального від Середньовіччя до Новітнього часу у контексті середньовічної і новочасної його парадигм.

Виклад основного матеріалу. Сакральним вважається музичний твір, який створено для відправлення релігійного культу [8, 57]. Сакральність літургічної музики полягає в її функції в релігійній (або фідеїстичній [3, 78]) комунікації, а тому не музика, а передусім богослужбовий текст є сакральними, оскільки слугує одним з елементів комунікації між людиною та Богом в рамках християнського культу. І якщо на світанку християнства не йшлося про кодифікацію літургічних текстів, то в Середньовіччі вже було створено богослужбові книги різних типів, у яких сакральні тексти для богослужіння було упорядковано відповідно до церковних відправ на усі дні календарного року. Тексти літургічних книг, призначених для співу, становили короткі фрагменти Св. Письма Старого й Нового Заповітів та християнська гімнографія, створена церковними поетами, починаючи від II ст. Якщо сакральність текстів Св. Письма як богонатхненних не викликає питань, то церковна гімнографія у момент створення не була сакральною літературою, однак у процесі формування корпусу богослужбових текстів відповідно до своїх якостей – богословських, літературних, музичних – вона стає невід'ємною складовою богослужіння як сакрального акту.

Формування літургічних текстів до річного кола богослужінь завершилося в добу Середньовіччя, а тому має відбиток середньовічного типу культури, для якої характерно анонімність, символізм, ретроспективність, канонічність форм. Як підкреслює українська релігієзнавець М. Бодак, церковний культ має догматичний характер, оскільки стосується трансцендентного буття, він закріплений рішеннями Вселенських Соборів, його не можна змінювати через бажання людей, а трансформація культури може вплинути не тільки на релігійне життя, а навіть на усю культуру в цілому [1, 21]. Незмінність культу як ядра християнської релігії стосується й мови богослужбових творів. Якщо на світанку християнства важливим було донести до людей зміст християнського вчення, а тому використовувалися живі мови, серед яких грецьке койне та латинська, то в добу Середньовіччя богослужіння відправлялося мовами, які були на той момент вже малозрозумілими християнам. При цьому в богословській думці підкреслювалася необхідність використання сакральних (давніх, мертвих) мов, які мають більшу вагу для репрезентації Божого Слова в сакральному акті літургії. Український філософ і культуролог М. Попович підкреслює цю думку, зазначаючи, що згідно з поглядами Василя Великого, «благодать

може бути висловлена тільки сакральною, церковною мовою» [4, 106]. У цьому контексті важливим є міркування українського філософа й естетика В. Шелюто, який вказує на єдність сакрального й естетичного в добу Середньовіччя, яке втрачається в Новий час [6, 24]. На близькість фідеїстичного й естетичного вказує Н. Мечковська, яка зазначає, що завдяки феномену неконвенційного трактування слова в релігійних текстах «естетичне ставлення до мови підвищено чутливо до зовнішньої, формальної сторони знаків» [3, 45]. Якщо в середньовічній культурі і храм, і саме буття були свого роду книгою [4, 104], можна говорити про її логоцентризм. Варто однак зауважити, що логоцентризм християнської культури Середньовіччя базувався на надприродному характері Божественного Одкровення як Слові Божому, даному в Св. Письмі. Оскільки Боже Слово тісно пов'язано з таїнствами, які мають надприродний характер, для людини не обов'язково було його повне розуміння (Божественне перевищує людський розум), а надприродність Божого Слова в рамках літургії підкреслювалася через посилення чуттєво-естетичного чинника. Саме тому сакральне як вияв надприродного, яке недоступне вербалізації, у мовній реалізації було тісно пов'язане з естетичним як виявом невимовленого трансцендентного, що передбачало панування «високого стилю» в гімнографічній поезії та музиці.

Отже, середньовічна парадигма сакрального з пріоритетністю канонічного інтерпретувала сакральний текст у його мовному (сакральні мови) та літературному (літературні жанри церковної гімнографії) вимірах як основу релігійної комунікації, де більш важливими для християнського слова були його трансцендентний вияв у таїнстві, для реалізації якого значення набували канонічність форм та естетичний аспект. Враховуючи герменевтичний характер середньовічної культури, яка побудована як тлумачення Божого Одкровення, де нова інформація була лише інтерпретацією вже відомого, у межах релігійної комунікації, якою є християнське богослужіння, при повторності тих самих ритуальних дій, для простого вірянина не було необхідності розуміти кожне слово, що звучало у храмі під час відправ. Як пасивний спостерігач сакральної літургійної дії, він скеровував свою увагу на трансцендентне у його медитативному вигляді (краса сакрального слова, споглядальність музики). Щодо власне вербального компоненту, то вірянин її отримував під час проповіді або паралітургійного співу, які звучали народними мовами.

У Новий час відбувається зміна світоглядної парадигми – теоцентризм поступається антропоцентризму, через що трансформації зазнає вся європейська культура, в тому числі й церковне мистецтво. Зміни відбуваються й у розумінні сакрального. Щодо мистецького чинника, то, як зазначає В. Шелюто, сакральний символ відділяється від мистецького і створює художню реальність, яка є автономною і не спирається на канонічні форми [6, с. 24]. Якщо церковне мистецтво зазнає впливу художніх форм світського, то канонічні тексти, в тому числі й у мовній реалізації, в католицькій та православній традиціях залишаються незмінними. Однак зміна культурної парадигми не могла не зачепити трансформації у сфері сакрального, зокрема вербальній. З точки зору мовного чинника вона виявилася у вимогах протестантів, які в нових історичних умовах актуалізували деякі ранньохристиянські ідеї, серед яких – відправа богослужіння зрозумілими для людей мовами. Можна було б говорити, що протестантизм змінив парадигму сакрального в європейській культурі (і з цим важко сперечатися), однак повна картина є більш багатопланою. Вимоги відправляти богослужіння зрозумілою усім вірянам мовою вимагали не лише протестанти. Відомо, що католицькі гуманісти на Тридентському Соборі (1545–1653) також ставили питання літургійної мови [2, 261], і вони були далеко не першими. Спів пісень з XIV ст. національними мовами торував дорогу до церковних відправ не сакральною латинською, а зрозумілими для простих вірян народними мовами. Однак саме протестанти першими принципово відмовилися від сакральної мови в богослужінні.

Логоцентризм протестантів, що апелювали до ранньохристиянської церковної практики, передбачав інтерпретацію Божого Слова не через вербальну реалізацію сакрального як синкретичну складову церковного таїнства з посиленням естетичного компоненту, а власне вербально з концентрацією на комунікативній складовій. Актуалізація слова у його прямому значенні – доносити істини християнської віри – потребувала використання саме зрозумілої для людей мови. Вимога протестантів щодо мови проповіді була цілком слушною, але для богослужіння як акту релігійної комунікації, в центрі якого є таїнство, комунікативний аспект зосереджується не лише на іманентному, а й трансцендентному вимірах. Протестанти, відкидаючи поняття таїнства, перенесли акцент на слухання та інтерпретацію Слова Божого, у тому числі й на богослужінні, тоді як католики та православні зберегли поняття таїнства. Необхідність збереження сакральної мови як засобу єдності вербального і трансцендентного в літургійних текстах, на нашу думку, стала причиною того, що у добу Реформації католиками було відкинуто пропозицію перевести богослужіння на національні мови. Період «залізної літургії» [2, 262], який критично оцінюється сучасними літургістами, був цілком закономірним, а тому необхідним з точки зору культури ранньомодерного часу в контексті не лише протистояння протестантизму, а й у збереженні парадигми сакрального, пов'язаної з поняттям церковного таїнства, яке в той час ще тісно асоціювалося із зовнішніми ознаками, в тому числі з використанням сакральної мови.

Поняття таїнства як зосередження сакрального не часто враховується дослідниками церковного мистецтва – філософами, культурологами, мистецтвознавцями, філологами, а саме воно є ключовим у розумінні сутності богослужіння та його текстової й музичної складової. Тому, наприклад, думку В. Шелюто щодо відокремлення сакрального від естетичного у Новий час варто уточнити: розмежу-

вання сакрального та естетичного стало можливим через руйнацію таїнства, передусім у вченні протестантів, як трансцендентно-іманентної цілісності, що мало ключове значення для усїєї європейської християнської культури. При цьому однак треба не забувати, що в традиційних церквах таїнства не зникають. І якщо протестанти відмовилися від них як обрядів, що поєднують природний та трансцендентний світи, а логоцентризм у богослужінні інтерпретували як наближення Божого Слова до усїх прихожан через його презентацію (саме тому в центрі протестантських служб є проповідь), то представники традиційних церков у Новий час могли обрати два шляхи – зберігати традиційні канонічні форми, апробовані в Середньовіччі або ж дозволити обрядам, що є складовою таїнств, отримувати нові форми, вільні від канонічних середньовічних. Неконвенційне трактування мовного знака в релігійних текстах, де слово не умовно позначає предмет, а є його частиною [3, 42], яке, на думку Н. Мечковської, є ознакою фідеїстичної комунікації, в традиційних церквах у Новий час перестає бути ключовою ознакою сакральних текстів: таїнство, як і раніше, пов'язано з використанням відповідних текстових формул, однак мовний чинник починає відокремлюватися від текстового, відкриваючи шлях впровадження національних мов у літургію, не змінюючи її сакральну сутність, як це зробили протестанти. З часом деякі сакральні тексти зазнавали заміни або відкидалися, відкриваючи шлях функціональному розумінню сакрального, де ваги набуває не текст богослужіння, а функція, яку він виконує в обряді. При збереженні традиційних середньовічних форм богослужіння Церква ризикувала залишитися консервативною інституцією, при їх модернізації – наражалася на небезпеку наблизитися до протестантської інтерпретації сакрального, розмивши межу між літургією як таїнством і літургією як презентацією Слова Божого.

В традиційних церквах сакральна мова слугували тим компонентом, який зберігав синкретизмістичного (трансцендентного) та естетичного, особливо при швидкій еволюції музичного компонента в бік світської музики. Латинська або церковнослов'янська мови, які зараз сприймаються як репрезентанти «високого стилю», були передусім унаочненням сакрального у синкретизмістичному та іманентному відповідно до його середньовічної парадигми, яка компенсувала відхід музичного компонента від синкретичної єдності вербального, трансцендентного й естетичного. Історія богослужбової музики традиційних церков від ранньомодерної доби до сучасності – це передусім пошук оптимальних шляхів репрезентації сакрального у видимих знаках, які тягнуть до середньовічної або новочасної парадигми.

У дослідженні літургіста й історика католицької музики І. Павляка цікавим є історичний дискурс щодо функції народу в богослужінні, який можна розглядати як унаочнення картини різновекторних тенденцій щодо використання сакральних мов у літургії. У добу бароко популярності набуває урочиста меса латинською мовою, яка відправлялася у супроводі вокально-інструментальної капели. Одночасно усе більшу роль в літургії почала відігравати духовна пісня. Попри те, що церковна влада намагалася забороняти або обмежувати її вжиток, це не спинило розвиток духовної пісенності. У добу Просвітництва німецькі й австрійські богослови наголошували на важливості співу пісень народними мовами, а урочисті вокально-інструментальні літургії повинні, на їх думку, відправлятися лише в дні церковних свят. У XIX ст. діячі цециліанського руху пропонували повернутися до латинської мови та григоріанського хоралу, тим самим обмеживши спів простих прихожан. На початку XX ст. реформа літургії Папи Пія X передбачала тлумачення римського місала національними мовами для приватного вжитку [8, 276–277]. У документах II Ватиканського Собору (1962–1965) латинська мова залишається літургічною, хоча дозволяється використання на богослужінні й національних мов (конституція «Sacrosanctum Concilium», п. 36). В сучасній католицькій церковній практиці сьогодні пріоритет віддається національним мовам, латинська використовується лише оказіонально. Таким чином, протягом історії католицької літургічної практики з XVII по XXI ст. ми бачимо прагнення церковної влади зберегти сакральну мову як таку, що поєднує вербальний, трансцендентний і естетичний компоненти. Середньовічна парадигма сакрального час від часу актуалізується в Новий і Новітній час через прагнення зберегти цю єдність, яка була сформована в добу Середньовіччя, у видимий спосіб, де церковні таїнства, зокрема літургія, через зовнішню красу, в тому числі й сакральної мови, стали способом презентації трансцендентного. Однак національні мови в богослужінні упродовж століть набували усе більшого значення аж до практично повного витискування латини з ужитку. Аналогічні процеси відбуваються в православних церквах, які, за окремими винятками, також перейшли на національні мови. В історичній перспективі новочасна парадигма сакрального виявилася більш відкритою до новацій через свою мобільність.

Відокремлення трансцендентного від естетичного посилило його антропоцентричний вектор – таїнства, в тому числі й літургія, не втративши своїх якостей, стали більш зрозумілими людині. Також з'явився й вибір між «високим» стилем літургії та «низьким». *Missa solemnis* та *missa bassa* – два різновиди тієї ж сакральної відправи, які з точки зору трансцендентного виміру є однаковими, при цьому перша репрезентує «високий» стиль і співвідносна з середньовічною парадигмою сакрального, друга – з новочасною. Новий тип сакральності, що мав антропоцентричний вимір, одночасно спрямований і на людину, і на трансцендентне.

У цьому контексті показовими є доробок піснетворців барокової доби на східнослов'янських землях, які у своїй поетичній творчості шукали компромісні форми щодо використання сакральної та

несакральної мов. Показовими тут є два моменти: по-перше, архаїзація й тяжіння до середньовічної парадигми сакрального йшли через текст пісенних творів, тоді як музичний компонент використовував сучасну музичну лексику. По-друге, використання церковнослов'янської (сакральної) мови не залежало від того, чи пісенний твір включався до сакральної дії літургії, чи мав суто позабогослужбову функцію. Так, позацерковні твори представників новоєрусалимської школи кінця XVII ст. використовували лише церковнослов'янську мову, а тексти пісень були насичені фрагментами зі Св. Письма. Німецький вчений Д. Штерн, розробляючи питання взаємозв'язків церковної гімнографії та пісенних текстів, окремо виділив використання лексики та фонетики церковнослов'янської мови як окремих рівнів їх взаємодії [9], таким чином підкреслюючи сакральний вектор східнослов'янської пісенності у її орієнтації на церковну гімнографію та церковну мову. Натомість українські духовні пісні староукраїнською мовою XVIII ст. в унійній практиці усе частіше приєднувалися до церковних відправ і ставали якщо не частиною сакральних літургічних дій, то входили до сакрального простору християнського храму. Підкреслимо, що саме новочасна парадигма сакрального давали простір для вибору засобів презентації сакрального, і варіативність, як бачимо, торкнулася не лише сакральної, а й парасакральної сфер християнської культури. Редагування текстів унійного «Богогласника» (1790–1791) йшло у бік посилення зовнішнього компонента сакрального – низка пісень отримали текстову редакцію, в якій посилено церковнослов'янський лексичний компонент. Нагадаємо також, що в цьому виданні було й три пісні латинською мовою, яка в католицькій традиції є сакральною, однак в контексті «Богогласника» її використання навряд чи сприймалося як засіб надання пісенним текстам сакрального виміру.

Коливання між середньовічною та новочасною парадигмами сакрального в традиційних церквах ми бачимо й сьогодні – і на рівні використання сакральних текстів, і на рівні музики, що є складовою частиною богослужіння. Остання демонструє широку варіативність у втіленні сакральних текстів у літургічних творах – від використання григоріаніки та наслідування музичного стилю давніх епох до ультрасучасної лексики авангардної або розважальної музики. Різновекторність є наслідком антропоцентричності сакральності Нового та Новітнього часу, коли було зруйновано її вербально-трансцендентно-естетичну синкретичність.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в українській науці вперше було показано механізми трансформації форм сакральних текстів у літургічній музиці від Середньовіччя до Нового й Новітнього часу.

Висновки. У Середньовіччі сакральний текст богослужіння виступає як синкретична єдність вербального і трансцендентного, де останнє репрезентується через естетичний компонент. Релігійна комунікація в середньовічному богослужінні відбувається через трансцендентний вимір таїнства Євхаристії, в якому пріоритетною є молитовно-медитативна функція, а проголошення Слова Божого знаходиться на другому плані. Антропоцентричний вимір культури Нового часу видозмінив форму вияву сакрального в церковному мистецтві, що призвело до відокремлення вербального компонента від трансцендентного і, відповідно, від естетичного. В нових протестантських церквах видозміна пов'язана з відмовою від таїнства як трансцендентного виміру обряду і ознаменована посиленням вербального чинника через проголошення Слова Божого у проповіді. В традиційних церквах при збереженні класичного сакраментального богослов'я спостерігається двовекторність у використанні богослужбових текстів, де протягом XVII – XX ст. поперемінно актуальності набувають відправи або сакральною, або національними мовами.

Література

1. Бодак В. А. Релігія як феномен універсуму культури: християнський контекст : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.11 «Релігієзнавство» / В. А. Бодак – К. : ІФ ім. Г.С. Сковороди, 2006. – 32 с.
2. Кунцлер М. Літургія Церкви (Серія «Аматека. Підручники богослов'я») / М. Кунцлер; пер. з нім. монахині Софії. – Львів : Свічадо, 2001. – 616 с.
3. Мечковская Н. Язык и религия / Н. Мечковская // Лекции по филологии и истории религий. – М. : Торговый дом Гранд, 1998. – 350 с.
4. Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович Київ: АртЕк, 1998. – 728 с. (Трансформація гуманітарної освіти в Україні).
5. Рабус А. Перевод или перенесение? Духовные песни между языковой сакральностью и популярностью // ΚΑΛΟΦΩΝΙΑ / А. Рабус // Науковий збірник з історії церковної монодії та гімнографії. – Львів : Вид-во УКУ, – 2010. – №5. – С. 196–204.
6. Шелюто В. М. Проблема сакрального в естетичному процесі: автореф. дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.08 «Естетика». / В. М. Шелюто – Луганськ : ЧНУ імені Володимира Даля, 2010. – 43 с.
7. Liturgické jazyky v duchovnej kultúre Slovanov. Monotematický súbor štúdií / Žeňuch P. et al. (red.). – Bratislava, 2017. – 368 s.
8. Pawlak I. Muzyka liturgiczna po soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła. Wyd. 2-e, poprawione i uzupełnione. / I. Pawlak – Lublin : Polihymnia, 2001. – 472 s.
9. Stern D. Tradition und Traditionalismus im konfessionellen Kontakt: Die ruthenischen geistlichen Lieder in ihrem Verhältnis zur byzantinisch-slavischen Hymnographie / D. Stern // Dedičstvo duchovnej piesňovej kultúry medzi slovanským Východom a Západom. – Bratislava, – 2013. – S. 37–66.

References

1. Bodak, V. A. (2006). Religion as Phenomenon of Universum of Culture: Christian context. Extended abstract of doctor's thesis. Kyiv: H. S. Skovoroda Philosophy Institute [in Ukrainian].
2. Kunzler, M. (2001). Liturgy of the Church. (Nun Sofia, Trans). Lviv: Svichado [in Ukrainian].
3. Mechkovskaya, N. (1998). Language and religion. Lectures on philology and history of religions. Moscow: Torgovyy dom Grand [in Russian].
4. Popovych, M. V. (1998). Essay on the history of Ukrainian culture. Kyiv: ArtEk [in Ukrainian].
5. Rabus, A. (2010). Translation or transfer? Spiritual songs between language sacredness and popularity // ΚΑΛΟΦΩΝΙΑ. Scientific collection on the history of church monody and hymnography, 5, 196-204 [in Ukrainian].
6. Sheluto, V. M. (2010). The problem of sacred in an aesthetic process. Extended abstract of doctor's thesis. Luhansk: Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University [in Ukrainian].
7. Liturgické jazyky v duchovnej kultúre Slovanov. Monotematický súbor štúdií (2017). P. Žeňuch P. et al. (Ed.). Bratislava [in Slovak].
8. Pawlak, I. (2001). Muzyka liturgiczna po soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła (2th ed.). Lublin: Polihymnia [in Polish].
9. Stern, D. (2013). Tradition und Traditionalismus im konfessionellen Kontakt: Die ruthenischen geistlichen Lieder in ihrem Verhältnis zur byzantinisch-slavisches Hymnographie. Dedičstvo duchovnej piesňovej kultúry medzi slovanským Východom a Západom, 37–66 [in German].

Стаття надійшла до редакції 08.07.2018 р.

UDC 78.01+78.03+782

DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2018.147495>

Kaznacheieva Tetiana

PhD in Arts, assistant professor

The Department of Common and Specialized Piano

A.V. Nezhdanova Odessa State Musical Academy

ORCID: 0000-0002-8692-2844

itaniamusic@gmail.com

**PRE-SCENIC MUSICAL AND DANCE
GENRES AND FORMS OF THE MIDDLE AGES**

The purpose of the work. The article considers the main pre-scenic musical and dance genres and forms of the Middle Ages, which formed the basis for the emergence of classical examples of musical, dance and opera-theatrical art in the further historical development. For the purposeful disclosure of the most important trends characteristic of this period, the problem of the interaction of music and dance in the context of the most complicated panorama of secular professional and synthetic, transitional (preceding scenic) dance and musical forms were analyzed. **The methodology** of the research consists of a set of historical, systemic and integrated methods. **The scientific novelty** of the work consists in the expansion of comprehension of the peculiarities of the formation of various genres of music and dance arts, as well as to substantiation of the continuity of the traditions of the historical inheritance of medieval pre-scenic forms leading to the origins of the formation and development of music and opera-theatrical arts. **Conclusions.** The history of the development of musical and dance genres demonstrates undeniable connections between the first dance experiments of pre-historic times and pre-scenic forms of the Middle Ages, leading then, through many centuries, up to the emergence of the fundamental genres of musical-theatrical art at the end of the Renaissance.

Keywords: the Middle Ages; music; dance; liturgical drama; mystery; theatrical processions; pre-scenic roundel forms; estampida; round dance; moresca.

Казначесва Тетяна Олександрівна, кандидат мистецтвознавства, в. о. доцента кафедри загально-го та спеціалізованого фортепіано Одеської національної музичної академії ім. А. В. Нежданової

Передсценічні музично-танцювальні жанри та форми епохи Середньовіччя

Мета роботи. У статті розглянуті основні передсценічні музично-танцювальні жанри і форми епохи Середньовіччя, що утворили фундамент для появи в ході подальшого історичного розвитку класичних зразків музичного, танцювального та оперно-театрального мистецтв. Для цілеспрямованого розкриття найбільш важливих тенденцій, характерних для зазначеного періоду, проаналізовано проблему взаємодії музики і танцю в контексті складної панорами світських професійних і синтетичних, перехідних (тих, що передували сценічним) танцювальних та музичних форм. **Методологія** дослідження складається із сукупності історичного, системного та комплексного методів. **Наукова новизна** роботи полягає в розширенні розуміння особливостей формування різних жанрів музичного та танцювального мистецтв, а також в обґрунтуванні історичного успадкування середньовічних передсценічних форм, що призводить до витоків становлення, розвитку музичного та оперно-театрального мистецтв. **Висновки.** Історія розвитку музично-танцювальних жанрів демонструє безсумнівні зв'язки між першими танцювальними дослідними доісторичних часів та передсценічними формами епохи Середньовіччя, що призводять потім, крізь багато століть, до появи в кінці епохи Відродження фундаментальних жанрів музично-сценічного мистецтва.

Ключові слова: Середньовіччя; музика; танець; літургійна драма; містерія; театралізовані процесії; передсценічні рондальні форми; естампіда; хороводні танці; моеска.